

Apie du vieno romano gimimus

POVILAS KRIKŠČIŪNAS

Imtis šios publikacijos paskatino keletas impulsų. Antropologė Aleksandra Archipova 2012 m. paskelbė straipsnį apie XIX a. rusų poeto Aleksejaus Apuchtino eilėraščio „Сумасшедший“ („Pamišėlis“) fragmento¹ virsmą folkloriniu romanu „Ах, васильки, васильки“. Straipsnio priede įdėta lyginamajai tekstų analizei aktuali originalaus eilėraščio dalis ir dvidešimt rusiškų archyvinių ar leidiniuose skelbtų sufolklorėjusių teksto variantų². Pakako straipsnio epigrafo, kad prisimintum lietuvišką romaną „Visur vosilkų žiedai“. Be jo šių eilučių autoriui neįsivaizduojama „Dijūtos“ folkloro ansamblio vakarėlių pabaiga ar ilgos gastrolinių kelionių valandos. Minėtas straipsnis su publikacija priminė kelias dešimtis šios dainos variantų, saugomų Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne. Tokia situacija leidžia stebėti ne tik kaip literatūrinis kūrinys ateina į folklorą, bet ir kaip atėjęs iš vienos tautinės kultūros pritampa kitoje. Juk šis romanas dainuojamas ir Ukrainoje³,

.....
 Autorius dėkingas M o d e s t a i L i u g a i t e i - Č e r n i a u s k i e n e i, pasidalijusiai vengriška medžiaga, Latvių folkloro archyvo darbuotojai dr. B a i b a i K r o g z e m e i - M o s g o r d a i, padėjusiai ieškoti latviškų dainos atitikmenų, Varšuvos universiteto Muzikologijos instituto doktorantei A n a s t a s i j a i N e k r a s o v a i, nurodžiusiai baltarusiškų šaltinių, L i n a i V i l i e n e i, V a r s a i L i u t k u t e i, V l a d a i S a m u - l é n a i t e i, D a n u t e i G i l i a s e v i č i e n e i, taip pat folkloro ansamblių „Ūla“ ir „Dijūta“ dainininkams, suradusiems ar padainavusiems naujų variantų.

- 1 Visą eilėraščio tekstą žr. Алексей Апухтин. *Полное собрание стихотворений*, Ленинград: Советский писатель, 1991, p. 249–252.
- 2 Александра Архипова. „Как погибла Оля и родился фольклор“, in: *«Кирпичики»: фольклористика и культурная антропология сегодня: сборник статей в честь 65-летия С. Ю. Неклюдова и 40-летия его научной деятельности*, сост. А. С. Архипова, М. А. Гистер, А. В. Козьмин, Москва: РГУ, 2008, p. 432–455. Kadangi knyga Lietuvoje sunkiai prieinama, straipsnis šiame *Tautosakos darbu* tome skelbiamas išverstas į lietuvių kalbą (žr. p. 154–180).
- 3 Pvz.: <http://proridne.com/Українські народні пісні/ОЙ ВОЛОШКИ, ВОЛОШКИ, ЧОМ ВИ НЕ ЖОВТІ, А СИНІ.html>; <http://proridne.com/Українські народні пісні/ОЙ ВОЛОШКИ, ВОЛОШКИ, СИНІ, РОЖЕВИ ТА БІЛІ.html>; www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/B/Bolkun/Voloshky.html, [žiūrėta 2019-06-02].

Baltarusijoje⁴, tipologiškai artimų tekstų esama ir neslaviškų tautų folklore. Žvalgantis plačiau besiveriančioje panoramoje ryškėja tarptautinės tekstų paralelės ir sampynos, tad čia norima ne tik paskelbti lietuviškų dainos variantų, bet ir pasižiūrėti, kiek lietuviškos versijos atitinka rusiškas, kokie yra galimi skirtumai ir kokių veiksmų jie nulemti.

VARIANTŲ FIKSACIJOS KONTEKSTAI

Romanso, kaip folklorinio žanro, kelias į specializuotas, moksliskai tvarkomas folkloro saugyklas bent Rytų ir Vidurio Europoje ilgą laiką buvo komplikuoatas. Dar XIX a. antrojoje pusėje Jonas Juška kalbėjo apie „beatauštančią meilę“ senosioms dainoms⁵, tačiau nepaminėjo, kuo tos dainos keičiamos. Vienu tokių pakaitalų tapo romansas. Kaip ryškus ir žmonių mėgstamas folklorinis fenomenas jis pastebėtas gana anksti. Dar 1901 m. Dmitrijus Zeleninas teigė, kad patys ma dingiausi ir rusų mėgstamiausi poetiniai kūriniai yra talalinė ir romansas⁶. Tačiau romansas, ypač vadinamasis žiaurusis romansas, kone šimtmetį folkloristų laikytas menkaverčiu. Dėl to rinkėjams skirtoje metodinėje literatūroje apie jį būdavo arba nutylima⁷, arba nurodoma, kad renkant tautosaką „užrašyti reikia viskas, nedarant didelio pasirinkimo ir vertinimo“, ir priduriama, jog „tai turėtų būti liaudies kūrinys“⁸. Panašios metodologinės nuostatos laikytasi ir po Antrojo pasaulinio karo. Į romansą žiūrėta kaip į meniškai nebrandų arba kaip į tarybinio piliečio idealų neatspindintį kūrinį. Dėl viso to daugiau pavienių vėlyvosios folklorinės ar folklorėjančios / sufolklorėjusios kūrybos tekstų galima rasti neįgudusių rinkėjų sudarytuose rinkiniuose arba dainynėliuose, žmonių rašytuose ne mokslo, bet savo reikmėms. Tiesa, aptartomis metodinėmis nuostatomis nesinaudota suradus ypač plataus repertuaro žinovių, vadintų „dainų karalienėmis“ („karalių“, kaip žinoma, būta kur kas mažiau). Tik iš tokių pateikėjų rinkta visa jų žinota tautosaka ir etnologinė medžiaga. Kai kada, paskatinti rinkėjų, savo mokamas dainas jie

4 Žr. <http://elib.bsu.by/handle/123456789/143912>; https://www.youtube.com/watch?v=HEkPBhIFe_8, [žiūrėta 2019-06-02].

5 *Lietuviškos svotbinės dainos*, t. 1, užrašytos par Antaną Juškevičę ir išspausdintos par Joną Juškevičę, Petropylė: Spaustuvė Imperatoriškos Akademijos Moksła, 1883, p. XVI.

6 Дмитрий Зеленин. „Новые веяния в народной поэзии“, in: *Избранные труды: статьи по духовной культуре 1901–1913*, Москва: Индрик, 1994, p. 27.

7 P.vz.: *Trumpa Folklorio dalykams rinkti programa*, sutaisyta d-ro K. Griniaus ir L. M. D-jos Folkloro komisijos narių prof. E. Volterio, d-ro J. Basanavičiaus, kun. J. Tumo ir adv. J. Janulaičio, Vilnius: Lietuvių mokslo draugija; Petras Butėnas. *Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programa*, Šiauliai: Viltis, 1926; *Tautosakos rinkėjo vadovas*, Kaunas: Lituaniistikos instituto Lietuvių tautosakos archyvas, 1936.

8 *Tautosakos rinkėjo vadovas*, redagavo J. Balys, antroji laida, Kaunas: Lituaniistikos instituto Lietuvių tautosakos archyvas, 1940, p. 11.

surašydavo ir patys. Mūsų dainų rinkinyje tai liudija Anelės Mačienės, gyvenusios Ignalinos rajone, sąsiuviniai⁹.

Pirmieji raštu fiksuoti meilės romansai apie nusižudymus ar žudymus, dabar vadinami žiauriaisiais romansais, aptinkami 1930–1935 m. veikusios Tautosakos komisijos gautuose rinkiniuose. Dažniausiai jie užrašyti XX a. trečiojo dešimtmečio antroje pusėje ar ketvirtojo pradžioje. Ankstyviausias dabar turimas tekstas – 1926 m. užrašyta daina „Vienoj gražioj vietelėj“. Kiti siužetų „Nužudo už neištikimybę / iš pavydo“ variantai pasirodo gerokai vėliau, penktajame šeštajame XX a. dešimtmetyje, o mūsų aptariama daina Lietuvių tautosakos rankraštyne pirmą kartą gauta 1958 metais. Lietuvių liaudies dainų katalogo kartoteka rodo, kad, nepaisant metodologinių nuostatų, romansas apie *vosilkas / vasilkas* kartkartėmis būdavo užrašomas ir vėlesniais dešimtmečiais, tačiau tikrai negausiai. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, atsigręžta ir į ignoruotus žanrus, tad archyvams teikiamos medžiagos panorama pasikeitė iš esmės. Iki to laiko gautos dainos kartu su metrikų duomenimis buvo nurašomos į specialias korteles ir dedamos į atitinkamą LLDK kartotekos skyrių, taip priskiriant tekstą konkrečiam tam tikro žanro tipui. Pačioje XX a. pabaigoje, labai suintensyvėjus gaunamos medžiagos srautui, pritrūko šiam darbui pajėgų ir išties kataloguoti naujus rinkinius nustota. Taip fondus papildė, bet į sisteminę rodyklę nepatekė kūriniai vėl tapo prieinami ne iš karto. Nenuostabu, kad, renkant medžiagą šiai publikacijai, Kartotekoje buvo rasta tik trylika mus dominančių variantų. Ieškant naujų dainos užrašymų peržiūrėti Lietuvių tautosakos rankraštyno fonotekoje esančių kasečių elektroniniai aprašai ir žinomo tautosakos rinkėjo Jurgio Dovydaičio fonotekos įrašų¹⁰ metaduomenys. Iš viso rasti dvidešimt keturi nekataloguoti variantai; dar keturis 2019 m. papildomai užrašė šių eilučių autorius. Surinktieji variantai galbūt dar neatspindi tikrojo dainos populiarumo, bet jų pakanka, kad būtų galima ieškoti jos pritaipimo lietuviškoje kultūrinėje aplinkoje ypatumų ir juos lėmusių veiksnių.

SIUŽETŲ PARALELĖS IR SAMPYNOS

A. Archipova yra išskyrusi tris aptariamąsias dainos siužeto linijas:

1. Olia plaukioja laiveliu su mylimuoju – mylimasis ją nužudo (nemotyvuotai).
2. Olia plaukioja laiveliu su mylimuoju – juokaudama sako mylimajam, kad jo nemyli – mylimasis ją nužudo.

.....
⁹ LTR 3641.

¹⁰ Kalbama apie šio rinkėjo garso įrašų registracijos knygas. Tvardant iš jo gautą medžiagą dalis įrašų sąrašo jau suskaitmeninta ir skelbiama internete (žr. <http://archyvas.liti.lt>).

3. O lia plaukioja laiveliu su mylimuoju – mylimasis ją kaltina išdavyste – mylimasis ją nužudo.¹¹

Peržvelgus jos skelbiamas ir mūsų lietuviškų variantų publikacijoje sudėtas bei į ją nepatekusias dainas, nekyla abejonių, kad lietuviški tekstai yra tikrai artimi rusiškiems. Kai kurie daugelio lietuviškų tekstų vaizdai ar net ištisi dainos posmai yra kone pažodiniai rusakalbių originalų atitikmenys. Abiejų kalbų variantus jungia labai panašios fabulos slinktys. Jei vadovautumės A. Archipovos schema ir pagal ją dėliotume mūsų medžiagą, beveik visi tekstai patektų į pirmąją grupę. Tiesa, dalį jų ten priskirtume kaip populiariausiai grupei artimus dviejų trijų posmų fragmentus, neišplėtojusius išsamesnio siužeto. Antrajai grupei liktų vienintelis – 8 publikacijos pavyzdys. Trečioji grupė lietuviško analogo neturėtų. Tokių variantų, matyt, nedaug yra ir Rusijoje, nes straipsnio autorė kaip pavyzdį nurodo į rusų kalbą išverstą vokiečių baladę apie pavydų jaunuolį¹². 1771 m. Elzase ją užrašė Johannes Wolfgangas Goethe, o *Liaudies dainų* rinkinyje paskelbė Johannes Gottfriedas Herderis. Daina pavadinta „Das Lied vom eifersüchtigen Knaben“ („Pavydaus vaikino daina“)¹³. Baladėje apie *vosilkas* nekalbama ir valtele į jūrą neplaukiama. Giedrą vakarą vaikas atjoja ant arklio ir jam pasirodo, kad merginą jau yra kažkas lankęs prieš jį. Supykęs jis nužudo merginą, numauna nuo jos piršto žiedą ir įmeta jį į jūrą.

Nė į vieną grupę netinka 9 pavyzdys – du papildomai prijungti posmai (6 ir 9) sukuria iš esmės kitokią situaciją:

6. Jis Liolią mylėjo karštai,
Širdį jis jai pažadėjo,
Mirti nebijo jisai, –
Jo meilės tėvai nenorėjo.

9. Paskui durklą jisai
Įsmeigė sau į krūtinę,
Ir pabaigė amžių abu
Dėl didelio meilės degimo.

Gali būti, kad tai variantas, radęsis sujungus du panašios tematikos, bet skirtingų siužetų romansus. Tokiai jungčiai tinkamų tekstų rastume romano „Yra laimė šiam pasauliui“ versijose, pavyzdžiui, versijoje „Stovi tiltas geležinis“. Tačiau ir taip mažstant sujungimas atrodytų dirbtinis – po tarsi baigiamojo devinto posmo toliau pasakojama tik apie Liolę, nieko neužsimenant apie kartu nusižudžiusį vaikina.

Dar vienas panašus netikėtai rastas analogas – Lajos Vargyaso paskelbta vengrų baladė apie *Jolán* ir jos vaikino nusižudymą tėvams nepalaiminus jų vedybų. Tipas pavadintas „Savižudis mylimosios žudikas“. Pirmas variantas užrašytas 1932 m. ir iš viso turimi 38 variantai (penkiolika iš jų yra su melodijomis). Baladė

11 A. Архипова. *Min. veik.*, p. 438.

12 *Ten pat*, p. 439.

13 Herder Johann Gottfried. *Vokslieder*, Leipzig: In der Weygandschen Buchhandlung, 1778, p. 38–41.

žinoma visoje Vengrijoje ir Transilvanijos teritorijoje¹⁴. *Vosilkų* motyvo čia nėra. Vietoj jo detaliai pasakojama apie vietovę, kur tai atsitiko, įvykio laiką ir veikiančius asmenis. Žinoma, tai yra formos atributai, tačiau jie rodo, kaip gali susipinti skirtingų tipų kūriniai¹⁵.

Atskirai reikėtų paminėti ukrainiečių variantus. Neradus nė vieno leidinio, kuriame būtų publikuota ši daina, ieškota interneto šaltinių. Rasti variantai vadinami liaudies dainomis, jų nedaug, be to, visi jie labiau primena dainas apie nelaimingą meilę ar A. Archipovos cituojamą ir skelbiamą „Niurą“ – variantą, kuriame mergaitė ne nužudoma, bet mylimojo palikta „gauna džiovą“ ir miršta, ar romansus apie nelaimingą meilę:

5. «Олю моя дорога,
Чого ж ти стала сумною?»
«Милий, дивися, – вінок
Тихо поплив за водою.

7. «Олю моя дорога,
Олю, тебе я кохаю!»
«Милий, як прийде весна,
Знов волошок назбираю...»

6. Мое життя так пливе
Сумно аж в темну могилу,
Бо ти не любиш мене.
Знай, через тебе я гину!»

8. Ось і весна надворі,
Чом не виходиш ти, мила?
Свіжий вінок з волошок
Ще не зів'яв на могилі.

9. Олю моя дорога,
Олю моя жартівлива,
Олю, навіщо тебе
Рано забрала могила?¹⁶

Lietuviškoje medžiagoje juos primenančių variantų pastebėti neteko. Ukrainoje romansas populiarus ir dabar, ypač mėgstamas saviveiklinių vokalinių-instrumentinių grupių. Tai matyti iš vaizdo įrašų, sukeltų į *Youtube* – *Google* bendrovės socialinį tinklą, teikiančią vaizdo įrašų prieglobos paslaugas. Ten gausu ir rusiškų šios dainos atitikmenų, tad įdomu, kad žiauriojo romano versijos šioje šalyje neprigijo. Juk žudymo motyvų būta ukrainiečių baladėse. Tiesa, žudomasi čia kartu, kaip ir vengrų variantuose. Beje, ir čia – kaip ir Elzase užrašytoje baladėje – merginai numaunamas žiedas:

14 Lajos Vargyas. *A magyar népballada és Európa*, II. kötet, Budapest: Zeneműkiadó, 1976, p. 623–625.

15 Panašių variantų esama ir Lietuvoje, pavyzdžiui, romano „Nėra laimės šiam pasauliui“ versija „Nedingęs kaimely gyvena pora“.

16 Žr. <http://proridne.com/Українські народні пісні/ОЙ ВОЛОШКИ, ВОЛОШКИ, ЧОМ ВИ НЕ ЖОВТІ, А СИНІ.html>, [žiūrėta 2019-06-02].

Ой взяв милий милу за білую ручку
Та іскінув золоту обручку.

Ой взяв милий милу за біліі боки
Та й укінув у Дунай глибокий.

– Пливи, пливи, мила, стиха за водою,
А я, не барившись, іду за тобою.¹⁷

Spausdintų ar skelbtų internete baltarusiškų variantų pavyko rasti tik kelis. Atrodė, nieko keisto – Michailas Stroganovas teigia, kad Baltarusijoje žiaurieji romanai pradėti rinkti tik 2010 metais¹⁸. Tačiau Alena Kukreš, 2011 m. aptardama juos kaip kičinius kūrinis, jau pasiremia 3835 archyviniais pavyzdžiais¹⁹, o 2008 m. paskelbtame straipsnyje apie baltarusių miesčioniškąjį romaną cituoja aiškiai „Vosilkų“ fragmentą:

Зачэм было крэпка ўлюляцца?
Зачэм было крэпка любіць?
Любоў не ўмее смяяцца,
Любоў не ўмее шуціць.²⁰

Kad ir kaip ten būtų, tikėtina, kad baltarusiški romano variantai mažai kuo skiriasi nuo rusiškų. M. Stroganovas neneigia esant baltarusiškų romanų, tačiau, kalbėdamas apie rusiško kūrinio atėjimą į Baltarusiją, teigia, kad iš Rusijos atėjusi daina Baltarusijoje neverčiama; ji tiesiog asimiliuojama kaip sava ir dainuojama rusiškai ar vietiniu dialektu, vadinamąja *trasianka*²¹.

Rašant šį tekstą pagalbos kreiptasi ir į latvių folkloristus. Kaip pavyzdys buvo gautas tik vienas 1959 m. Latgaloje užrašytas variantas, padainuotas rusų kalba. Jis saugomas Latvių tautosakos archyve, Ivano Fridricko kolekcijoje²². Etnomuzikologai Vilis Bendorfis ir Ieva Tihovska latviškų analogų nesurado. Panašia melodija

17 *Балади: кохання та дошлюбні взаємини*, упорядкували О. І. Дей, А. Ю. Ясенчук (тексти), А. І. Іваницький (мелодії), (*Українська народна творчість*), Київ: Наукова думка, 1987, р. 248.

18 Михаил Строганов. „Русский и белорусский жестокий романс: сюжетика и национальная идентичность“, *Вестник славянских культур*, 2019, т. 51, р. 141.

19 Е. Н. Кукреш. „Жанр жестокий романс как яркий представитель китча в белорусском фольклоре“, *Язык и культура*, 2011, вып. 14, т. 5, р. 387.

20 А. М. Кукреш. „Мяшчанскі раманс: узнікненне, бытаванне, асаблівасці“, *Весті БДПУ*, серыя 1: *Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія*, 2008, № 4 (58), р. 85.

21 *Trasianka* – rusų ir gudų kalbų mišinys.

22 Žr. <http://garamantas.lv/lv/record/368308/Vasiļki-krievu-val>, [žiūrėta 2019-06-02].

dainuojami tik kitų dainų tekstai, tad manytina, kad jei ir atsirastų keletas užrašymų, šis romansas latvių repertuare nėra populiarus²³.

KELETAS LIETUVIŠKŲ BRUOŽŲ

Rusiškuose variantuose itin stabilus pirmasis posmas su skinamų *vosilkų* motyvu. Daugumoje lietuviškų variantų taip pat įvardijamos *vosilkos*, tačiau šalia jų rasime ir neįvardytas gėles, žibutes, ramunes, net lelijas. Ar kiti žiedai yra atsitiktinumas ir kodėl tokios populiarios būtent *vosilkos*? Gali būti, kad A. Apuchtinui kuriant pamišėlio monologą kilo vaizdinės asociacijos – frazę „в голову так и впились, колют ее лепестками“ galėjo įkvėpti rugiagėlės žiedo struktūra: į galvą primenantį graižą susmigusios strėlytės. A. Archipova straipsnyje atkreipia dėmesį į išskirtinę rugiagėlės reikšmę rusų folklore ir liaudies magijoje. Etnobotanikė Valerija Kolosova taip pat pabrėžia šio augalo svarbą rytų slavų ritualinėse praktikose²⁴. Tuo tarpu senosiose lietuvių liaudies dainose rugiagėlė minima gana retai, jos simbolinių prasmių visuma visiškai kitokia. Antai vestuvinėse dainose „Susidūmojo šilkelis su stygele“ (V 1820), „Piršlys – šelma, melagis“ (V 2359), „Gale kaimelio lygi lankelė“ (V 2802) ant kalno mėlynuojančios rugiagėlės suvokiamos kaip augančios ne vietoje, kaip piktžolės. Šeimos dainose marti pas motiną grėbia rugius kviečius, pas anytą – vosilkas ir dirses („O kaip aš buvau pas motinėle“, Š 499), vargai irgi dygsta vosilkėlėmis („Vai tu saule saulute“, Š 673). Palankiau rugiagėlė paminima kalendorinių apeigų dainose – „Sėjau vosilką vosilkėlę“ (K1 595) ir „Sėjau vosilką ir raspyliu“ (K1 596). Čia jinai sėjama, auginama, iš jos pinamas vainikas, juo puošiamasi einant parugėlin, tai yra į viešumą – kaip su rūta į jaunimėlių. Iškalbinga, kad abi dainos aptiktos tik Ignalinos apylinkėse, paribyje su baltarusiais, ir dainuojamos atliekant apeiginį laukinių augalų skynimą. Tik vėlyvesnėse meilės dainose, pavyzdžiui, „Aš jaunas bernelis“ (M 531), rugiagėlės mėlynumas pasitelkiamas mergelės akių grožiui nusakyti:

Jos skaitūs veideliai
Kaip obuolėliai,
Mėlynos akelės
Kaip vosilkėlės (LTR 627/2/).

Toks motyvas mus artina prie naujoviškos kūrybos, prie naujos poetikos, kurioje įsigali kiti estetiniai kriterijai.

²³ Iš asmeninio susirašinėjimo elektroniniu paštu su latvių folkloriste B. Krogzeme-Mosgorda, 2019-06-02.

²⁴ Валерия Колосова. *Лексика и символика славянской народной ботаники: этнолингвистический аспект*, Москва: Индрик, 2009, p. 151–155.

Grįždami prie senųjų dainų galime konstatuoti, kad dauguma cituotų *vosilkos* paminėjimų aptikti negausiuose dainų tipuose ir tikrai nedažnai. Galbūt ir mūsų aptariamoms dainos variantuose *vosilkos* atsisakyta vadovaujantis lietuviškų dainų poetikos ir simbolikos pajauta?

Dar vienas lietuviškajai romanso versijai būdingas bruožas, kurio neradome rusiškuose aptariamose dainos variantuose, yra žiedinė teksto kompozicija – pirmas posmas ar posmo pirmos eilutės pakartojamos kūrinio pabaigoje:

1. Visur vosilkų žiedai, Daugel laukuose žydėjo, Lielė jas mėgo labai, Plaukus vosilkomis puošė.	8. Visur vosilkų žiedai, Daug jų laukuose žydėjo, Vien tik vosilkų žiedai, Vien tik jie Lielės gailėjo (LTR 4079/30/).

Panašiai sukurtas ir mūsų publikacijos 4 pavyzdys²⁵. Tokia figūra tarsi sušvelninamas neutraliai stebėtojiškas pasakotojo tonas. Juk romanso tikslas – sukelti gailestį, parodyti pasaulio abejingumą stebimiems įvykiams. Čia kaip žanro bruožą galima įžiūrėti Svetlanos Adonjevovos ir Nataljos Gerasimovos minimą naivų perdėjimą vaizduojant lemtingas baigtis. Galbūt taip pasireiškia pastebėtas romanso pomėgis „florizmas“:

„Augalinės“ veiksmo metaforos – nuvysti, žydėti, pražysti, nuskinti, augti, „gėliniai“ palyginimai – rugiagėlė, rožė, tiesiog gėlėlė, tulpės aptinkami iš esmės kiekviename tekste.²⁶

Romansas – melodraminio stiliaus kūrinys, jame viskas vyksta greitai, netikėtai ir neišvengiamai. Augalai, kaip ir kitas gamtinis fonas, čia yra puikus įrankis formuoti tarsi iš šalies stebimų įvykių mastą. Jei einama, tai per pievas, rasotais takeliais, stebint mėnuliui ir žvaigždėms; jei bręsta nelaimė, tai prieš ją staiga papučia vėjas, sušnara medžiai ar nendrės. Retas labiau išplėtotas variantas apsieina be šių vaizdų. Įdomu, kad slaviškuose dainos variantuose tokių epizodų gerokai mažiau.

Aptartus motyvus rasime ir toliau dedamose dainose. Atrenkant jas stengtasi atspindėti ne tik tipinius dainos bruožus, bet ir pavienius improvizacijos proveržius, kurie pavieniai atrodo galbūt tik dėl nepakankamai išsamios medžiagos, nulemtos įvado pradžioje aprašytų priežasčių. Norėta parodyti ne tik tekstų, bet ir melodijų įvairovę, todėl jų radus nevengta ir menčiau išplėtotų tekstų ar fragmentiškų variantų. Tikimės, kad taip detaliau atsiskleis dainos variantų visuma.

25 Apie panašius atvejus buvo užsiminta ir anksčiau (žr. Jurga Sadauskienė. „Lietuviškasis romansas ir jo vieta žanrų sistemoje“, *Tautosakos darbai*, 2008, t. VIII (XV), p. 46).

26 Светлана Адоньева, Наталья Герасимова. „Никто меня не пожалеет... Баллада и романс как феномен фольклорной культуры нового времени“, in: *Современная баллада и жестокий романс*, Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха, 1996, p. 360.

PRIEDAS

1. DAUGEL GĖLELIŲ APLINK

① —————

Dau - gel gė - le - lių ap - link,

daug jų prie ke - lio žy - dė - jo,

①

Lio - lė jas mė - go la - bai,

* ①

sky - nė ir puokš - tė - mis dė - jo.

① 7

* 7-ame posme nuo čia – *poco ritenuto*.

1. Daugel gėlelių aplink, Daug jų prie kelio žydėjo, : Liolė jas mėgo labai, Skynė ir puokštėmis dėjo. :	4. Sėdo valtėn abu, Jis meiliai į ją pažiūrėjo, : Durklą ištraukė staiga, – Liolei širdis sudrebėjo. :
2. Būdavo, žiedą nuskins, Metus į vandenį šaukia: : – Mielas, žiūrėk, kaip gražu – Žiedas ne skęsta, o plaukia. :	5. Buvo vėlyvas ruduo, Žvaigždės danguje žibėjo, : Vanduo nusdažė rausvai, Kūnas į dugną nuėjo. :
3. Sykį sumanė jiedu Naktį praleisti valtėlėj, : Niekas nematė, kaip jie Brido rasotais takeliais. :	6. Rytą ją rado žvejai Gulinčią jūros krantinėj, : Rodos, miegojo jinai, Durklas styrojo krūtinėj. :

7. Nereikia ilgai taip draugaut,
Nereikia karštai taip mylėti,
: Meilė nemoka juokaut,
Meilė ir žaisti nemoka. :

P. Vln – Irena Juškienė, 75 m., kilusi iš Kuktiškių, Ut raj., Janina Bukantaitė, 67 m., kilusi iš Vabaliukų k., Klm raj., Janina Gidrienė, 86 m., kilusi iš Juodėnų k., Mlt raj. U. P. Krikščiūnas 2019. Sg. LTR 8172(1); LTRF cd 1485(1). Pst.: „Seserys dainavo mokykloj. Sesuo, būdavo, groja akordeonu, ir tada dainuojam. Mes gi visos keturios seserys, ir brolis dar, tai visi penki dainuodavom. Kažkur apie kokius penkiasdešimt šeštus, septintus. Jos labai rimtais veidais dainuodavo ir grodavo.“

2. VISUR VOSILKOS ŽIEDAI

Vi - sur vo - sil - kos žie - dai
bu - vo pri - au - gę lau - kuo - se,
Lio - lė jas mė - go la - bai,
plau - kus vo - sil - ko - mis puo - šė.

1. Visur vosilkos žiedai Buvo priaugę laukuose, : Liolė jas mėgo labai, Plaukus vosilkomis puošė. :	3. Nešė jis Liolę ant rankų, Nešė per pievas, mylavo. : Niekas nematė nakčia, Kai jis ją aistringai bučiavo. :
2. Būdavo, žiedą nuskins, Upėn jį metusi šaukia: : – Mielas, žiūrėk, kaip gražu – Žiedas ne skęsta, o plaukia. :	4. Kartą sumanė abu Naktį praleisti valtelėj. : Durklą ištraukė jįsai, Ji nusigandus žiūrėjo. :

5. Durklą ištraukė jisai,
Tyliai prie Liolės prislinko,
: Bangos nu[s]dažė rausvai,
Kūnas į jūrą nugrimzdo. :
6. Rytą atėjo žvejai,
Liolę atrado krantinėj,
: Rodos, miegojo jinai,
Durklas tūnojo krūtinėj. :
7. Nereikia taip karštai mylėt,
Laukti, be tikslo kentėti,
: Nereikia taip karštai mylėt,
Širdies nepriversi mylėti. :

P. Subartonių k., Merkinės sen., Vrn raj. – Danutė Gaidukevičienė–Juškevičiūtė, 58 m., Marijona Jazukevičienė–Lepeškaitė, 66 m., Juozas Jazukevičius, 68 m. U. J. Ūsaitytė ir V. Daugirdaitė 2000 (LLTI tts. eksp.), ml. šfr. A. Žičkienė 2019. Sg. LTR 7048(362); LTRF k. 726(12).

3. LIOLĖ – MERGAITĖ GRAŽI

Lio - lė - mer - gai - tė gra - ži, Lio - lė gra - ži kaip die - vai - tė,
li - gi vė - ly - bos auš - ros kal - bi - no ją my - li - ma - sis.

1. Liolė – mergaitė graži,
Liolė graži kaip dievaitė,
: Ligį vėlybos ausros
Kalbino ją mylimasis. :
2. – Liolė, galvutę palenk,
Žiūrėk – žiedai nusigandę.
: – Mielas, ateik ir pažvelk –
Žiedas ne skęsta, o plaukia. :
3. Liolė – mergaitė graži,
Liolė graži kaip dievaitė,
: Alpo ir plakė širdis
Liolei nuo bučkių aistringų. :
4. Rytą ją rado žvejai
Rasotu[o]s žiedu[o]s išpl[au]kūs,
: Viens kitam tarė: – Žinai,
Mylinčius meilė nužudo. :
5. Meilė nemoka juokaut,
Meilė ir žaisti nemoka,
: Suteikia laimės sparnus,
Atima džiaugsmą ir juoką. :
6. Liolė – mergaitė graži,
Liolė graži kaip dievaitė,
: Baigės dainelė graži,
Liolės liūdna pasakaitė. :

P. Rečiūnų k., Vlkv raj. – D. Rastapkevičienė, 26 m. U. L. Sauka ir E. Mažulienė 1961 (LKLI tts. eksp.), ml. šfr. V. Puteikis 1971. Sg. LTR 3517(2599); LTRF mg. 267(4).

4. MĖLYNOS GĖLĖS APLINK

Mė - ly - nos gė - lės ap - link,
 daug jų lau - kuo - se žy - dė - jo,
 Lio - lė jas mė - go la - bai,
 sky - nė ir puokš - tė - mis dė - jo, // dė - jo.

1. Mėlynos gėlės aplink,
 Daug jų laukuose žydėjo,
 : Liolė jas mėgo labai,
 Skynė ir puokštėmis dėjo. :
2. Liolė – mergaitė graži,
 Akys žavingai žiūrėjo,
 : Alpstančiai plakė širdis,
 Juokėsi lūpos aistringai. :
3. Jūrą ji mėgo labai,
 Plaukiot naktim nebijojo,
 : Su mylimuoju dažnai
 Naktį po jūrą plaukiojo. :
4. Kartą sumanė abu
 Laiką praleisti valtelėj.
 : Niekas nematė, kaip jie
 Nubrido rasotais takeliais. :
5. Laively sėdėjo abu,
 Danguje žvaigždutės mirgėjo.
 : Durklą ištraukė jisai,
 Liolė tyliai suvirpėjo. :
6. Durklą ištraukė jisai,
 Tyliai prie Liolės prislinko.
 : Bangos nusdažė rausvai,
 Kūnas į upę įkrito. :
7. Naktį sugavo žvejai, –
 Laukė, gulėjo krantely.
 : Tartum miegojo jinai,
 Bet durklas jos buvo krūtinėj. :
8. Nereikia taip greitai pamilt,
 Be tikslo nereikia kentėti,
 : Nereikia taip greit apsvilt –
 Širdies nepriversi mylėti. :

9. Meilė nemoka juokaut,
Meilė ir žaisti nemoka,
: Sukelia širdžiai skausmus,
Atima džiaugsmą ir juoką. :

10. Mėlynos gėlės aplink,
Daug jų prie kelio kvepėjo,
Niekas neskynė jau jų,
: Jos vyto ir žemėn byrėjo. :

P. Punios k. ir apyl., Al raj. – Magdelena Jusienė, 70 m., ir nenurodyta dainininkė. U. E. Maksimavičiūtė 1999. Sg. LTR 6616(4); LTRF 360(4).

5. APLINKUI VOSILKŲ ŽIEDAI

♩ = 156

Ap - lin - kui vo - sil - kų žie - dai,
daug jų pra - žy - do lau - kuo - se,
Lio - lė jas mė - go la - bai,
gal - vą vo - sil - ko - mis puo - šė.

2-8

1. Aplinkui vosilkų žiedai,
Daug jų pražydo laukuose,
: Liolė jas mėgo labai,
Galvą vosilkomis puošė. :

3. Būdavo, žiedą nuskins,
Upėn įmetusi šaukia:
: – Mielas, pažvelk, kaip gražu –
Žiedas ne skęsta, o plaukia. :

2. Upę ji mėgo labai,
Upe paplaukioti mėgo,
: Su mylimuoju dažnai
Upėj naktis jai prabėgo. :

4. Ėmė ant rankų jis ją,
Supo kaip mažą vaikelį.
: Niekas nematė nakčia,
Kaip jis ją aistringai bučiavo. :

5. Papūtė vėjas staiga,
Medžiai tyliai sušnarėjo.
: Liolė mylėjo karštai,
Mylimas jos netikėjo. :

7. Rytą atrado žvejai
Liolę begulint kraujuose.
: Užrašas buvo tenai:
„Žuvo ji meilės naguose.“ :

6. Paėmė kardą staiga,
Tyliai prie Liolės priėjo,
: Bangos nu[s]dažė rausvai,
Kūnas į upę nuėjo. :

8. Nereikia tiek daug mylėt,
Nereikia tiek meilės eikvoti,
: Meilė nemoka juokaut,
Meilė tik moka kerštauti. :

P. Bagrėno k., Ašmintos sen., Prn raj. – Albina Kaltauskienė-Banišauskaitė, 62 m. U. L. Buividavičiūtė 2004. Sg. LTR 7307(22); LTRF k. 964(22).

6. MĒLYNA MĒLYNA APLINK

♩ ≈ 196 *tempo rubato*

Mė - ly - na mė - ly - na ap - link, ži - bu - tės pra - žy - do lau - kuo - se. Mer -
gai - tė jas mė - go la - bai, plau - kus ži - bu - tē - mis puo - šė, mer - //
plau - kus ži - bu - tē - mis

1. Mėlyna mėlyna aplink,
Žibutės pražydo laukuose.
: Mergaitė jas mėgo labai,
Plaukus žibutėmis puošė. :

3. Rytą žvejojo žvejai,
Rado mergaitę negyvą.
: Rodos, miegojo jinai,
Bet durklas žibėjo krūtinėj. :

2. Kartą susitarė jie
Naktį praleisti valtelėj.
: Mėnuo jiems švietė skaisčiai,
Žvaigždės jiems nušvietė kelią. :

4. Nereik taip meiliai draugaut,
Nereik taip karštai mylėti –
: Meilė nemoka užjaust,
Meile nereikia tikėti. :

P. Vln – Varsa Liutkutė-Zakarienė, 49 m. U. P. Krikščiūnas 2019. Sg. LTR 8172(2); LTRF cd 1845(2). *Pst.*: „Šitą dainą aš girdėjau apie devyniasdešimt penktus metus vestuvėse giminių – pusseserės, ištekančios Utenos rajone. Ir antrąkart aš ją išgirdau iš „Ambrozijos“ repertuaro, iš kur iš esmės reiktų ir rašyt [metriką] – „Ambrozijos“ koncerte. Bandžiau susisiekti su „Ambrozija“. Susisiečiau tik su Svidinsku, ir tas pasakė, kad tą dainą surežisavo ir atnešė Giedrius Viduolis. Tai dabar aš nežinau, ar vestuvių muzikantai [gavo] iš Giedriaus Viduolio, ar Giedrius Viduolis iš vestuvių muzikantų, ar iš kur plačiau. Bet faktas tas, kad iš tokių vietinių grojimų su „Jonika“ aš ją atsimečiau ir žinau. Ir paskui ją dar dainavo ir mano giminės baliuose aukštaitiškos pusės.“

7. O JŪS RUGIAGĖLĖS MĒLYNOS

O jŭs ru - gia - gė - lės mė - ly - nos, kiek
dau - gel jų y - ra ru - giuos! Ar
at - me - ni, kai prie u - pe - lio
sky - nė - me mes tik dve - juos, ar // juos?

1. O jŭs rugiagėlės mėlynos, Kiek daugel jų yra rugiuos! : Ar atmeni, kai prie upelio Sky-nė-me mes tik dvejuos? :	2. Mergaitė nuskins rugiagėlę, Nuskynus į upę įmes : Ir lauks, kol toji rugiagėlė Upėje plauks ir nuskęs. :

P. Tl – Danutė Gintvainienė, 52 m. U. S. Bagužaitė 1998. Sg. LTR 6523(20); LTRF k. 326(16).

8. VISUR VOSILKŲ ŽIEDAI

Vi - sur vo - sil - kų žie - dai, daug jų pra - žy - do ru - giuo - se,
Lio - lė jas mė - go la - bai, plau - kus vo - sil - ko - mis puo - šė.

1. Visur vosilkų žiedai, Daug jų pražydo rugiuose, : Liolė jas mėgo labai, Plaukus vosilkomis puošė. :	5. Durklą parodė jis jai, Tyliai prie Liolės prislinko, : Bangas nudažė rausvai Kūnas, į jūrą įslinkęs. :
2. Būdavo, žiedą nuskins, Metus į vandenį šaukia: : – Mielas, žiūrėk, kaip gražu – Žiedas ne skęsta, o plaukia. :	6. – Mielas, kodėl gi taip greit Mano juokais patikėjai? : Juk tave myliu karštai, Juk ir mane tu mylėjai. :
3. Susitarė kartą abu Naktį praleisti valtelėj. : Mėnuo jiems švietė takus, Žvaigždės parodė jiems kelią. :	7. Rytą atrado žvejai Liolę negyvą krantinėj: : Tartum miegojo jinai, Durklas kyšojo krūtinėj. :
4. Liolė tą naktį juokais Įžeidžią sielą parodė – : Į veidą žvelgė rimtai, Ištarė priešingą žodį. :	8. Meile nereikia juokaut, Meile nereikia didžiuotis, : Meilė nemoka meluot, Meilė nemoka šypsotis. :

P. Miežiškiai, Pn raj. – Marijona Barzdienė, 73 m. U. ~ 2017. Sg. *Grūšnela*: liaudies dainų rinkinėlis, Panevėžys: Panevėžio rajono Miežiškių kultūros centras, 2017, p. 87.

9. VISUR VOSILKŲ ŽIEDAI

The musical score is written in G major and consists of four staves. The tempo is marked as quarter note = 180. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/8 time signature. It contains the first two lines of the melody with lyrics: "Vi - sur vo - sil - kų žie - dai, daug jų prie ke - lio žy - dė - jo,". The second staff continues the melody with lyrics: "Lio - lia jas mė - go la - bai, sky - nė ir puokš - tė - mis dė - jo." The third and fourth staves show the continuation of the melody with various time signatures (4/4, 3/8, 5/8, 4/4) and include measure numbers 1-6, 9, 12, 13, and 6,8,9,10. Circled numbers 1 through 5 indicate specific measures or phrases within the score.

Pastaba: 13-ame posme antroji melodijos dalis pakartojama.

1. Visur vosilkų žiedai, Daug jų prie kelio žydėjo, Liolia jas mėgo labai, Skynė ir puokštėmis dėjo.	5. Ant rankų paėmęs jis ją, Nešė per pievas, mylavo. Niekas nematė, kaip čia Liolią aistringai bučiavo.
2. Būdavo, žiedą nuskins, Upėn įmetusi šaukia: – Mielas, pažvelk, kaip gražu – Žiedas ne skęsta, bet plaukia.	6. Jis Liolią mylėjo karštai, Širdį jis jai pažadėjo, Mirtį nebijo jisai, – Jo meilės tėvai nenorėjo.
3. Upę ji mėgo labai, Plaukė naktim, nemiegojo, Su mylimuoju dažnai Upėj per naktį plaukiojo.	7. Jūra miegojo ramiai, Nendrės pakrantėj šlamėjo. Durklą ištraukė jisai, Ji išsigandus stovėjo.
4. Kartą sumanė abu Naktį praleisti laively. Niekas nematė, kaip jie Brido rasotais takeliais.	8. Durklą paėmęs, jisai Tyliai prie Liolės prislinko. Banga nusdažė rausvai, Jos kūnas į upę įkrito.

9. Paskui durklą jisai
 Įsmeigė sau į krūtinę,
 Ir pabaigė amžių abu
 Dėl didelio meilės degimo.

11. – O jūs žvejai, jūs žvejai,
 Ko jie čia guli, ar žinot?
 Meskit į jūrą giliai,
 Teplaukia jūros mėlyne.

10. Kartą atėjo žvejai,
 Liolią atrado pakrantėj,
 Tartum miegojo jinai,
 O durklas gilioj krūtinėj.

12. Nereikia taip daugel draugaut,
 Nereikia taip karštai mylėti –
 Meilė nemoka juokaut,
 Meilė nemoka kentėti.

13. Liolia – mergaitė graži,
 Liolė graži kaip dievaitė.
 Baigės daina, baigėsi
 Meilės graži pasakaitė.

*P. Drabužninkų k., Trak raj. – Marytė Arlauskienė–Blaževičiūtė, 55 m. U. D. Blaževičiūtė 2000.
 Sg. LTR 6795(10); LTRF k. 571(10).*

SUTRUMPINIMAI

Kl – Kalendorinių dainų skyrius Lietuvių liaudies dainų kataloge

LLDK – Lietuvių liaudies dainų katalogas

LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas

LTRF – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyno fonoteka

P – padainavo

Sg – saugoma

Š – Šeimos dainų skyrius Lietuvių liaudies dainų kataloge

U – užrašė

V – Vestuvinių dainų skyrius Lietuvių liaudies dainų kataloge

cd – kompaktinė plokštelė

k. – magnetofono kasetė

mg. – magnetofono juosta

Parengė *Povilas Krikščiūnas*
 Melodijas parengė *Aušra Žičkienė*

Regarding Two Births of a Single Romance

POVILAS KRIKŠČIŪNAS

S u m m a r y

This publication deals with a popular Lithuanian romantic folksong *Vien tik vosilkų žiedai* ('Only the Cornflower Blossoms'). The first part presents the author's remarks on the history and spread of this song, while the second part comprises its nine variants. The Russian folklorists consider the song in question to be the folklorized version of a fragment from the poem by Aleksey Apuchtin "The Madman". Peculiarities of such transformation are the subject of an article by the Russian anthropologist and folklore researcher Aleksandra Archipova, written in 2012 and discussing the Russian variants of this particular song. The Folklore Archives of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore contain 41 variant of this song. Unfortunately, the Lithuanian folklore collectors have ignored the new kinds of folklore for a long time; therefore, such number of the variants more likely reflects these methodological principles of folklore collection rather than the real extent of the song's popularity. However, such amount of the material, studied against the background of all the romantic folksongs recorded in Lithuania, allows for grasping the peculiarities of the folksong adaptation in the new cultural surroundings, which is the purpose of the present publication.

Parallels between the Russian and Lithuanian song texts may be evident; however, a more detailed comparative research reveals certain newly acquired features of their content, poetics, and style. Since the article by Archipova dealing with the Russian variants is also published in this journal, the present comparison focuses mainly on the materials from other peoples collected from printed sources and the internet. The song fragments are inserted into the article as illustrations. The supplement in the end of the publication contains folksong texts along with their melodies, revealing a much greater musical variety in this song than used to be hitherto assumed.